

др Драгољуб М. Поповић,
доцент Правног факултета у Београду

РАЗДОБЉА СРПСКЕ УСТАВНЕ ПОВЕСТИ И ЊЕНЕ ПОУКЕ

Толики је значај рецепције европских установа у нашем правном развоју, да нам се чини да би се раздобља у правној повести обновљене Србије могла одредити у односу на примање и прилагођавање страних узора. Ово утолико пре што је такав пријем туђих образаца повезан с другим најважнијим процесом у нашем правном развоју — с кодификовањем српскога права. Та два друштвена тока су потпуно срасла и непрестано се у ходу времена међусобно прожимају. Српско право у новом веку не познаје друкчији законик од оног који је урађен по квалитетном европском узору.

Могло би на први поглед изгледати као да уставно право и његов развој измичу општој периодизацији српске правне повести. Ово стога што је истинска и систематична рецепција у области уставнога права почела тек у најмлађем добу нововековне повести српскога права, а прихватање страних модела у овој правној грани потрајало је дужи него у неким другим и имало унеколико особен ток. Упркос томе, кључну тачку у уставном развоју обновљене Србије представља раздобље које и иначе чини вододелницу у повесници нашега права. Као осовинско време указује нам се друга половина шездесетих година прошлога века. У томе раздобљу довршена је кодификација српскога права, а истовремено је српска држава усвојила уставотворну власт.

Покушамо ли, дакле, да с погледом на преплетене токове рецепције страних узора и кодификације српскога права, одредимо раздобља у нашој правној повести, могли бисмо казати да ова познаје три доба.

Најраније доба је оно које претходи кодификацији. То је било време припреме за рецепцију европских правних установа, које познаје и поједине покушаје пресађивања страних расада. Међу овима ваља на првом месту поменути Захаријадесов превод француског грађанског законика и доношење Сртењскога устава. Ово доба завршава се нашом првом великом кодификацијом, какву је представљало доношење Грађанскога законика. При крају овога доба наше уставно право устаљено је на дуг рок, услед наметања Октроисаног устава од 1838. године.

Доба кодификације почиње првим нашим нововековним закоником, а завршава се у другој половини шездесетих, кад су донети процесни законици. Током овога раздобља Србија је приграбила уставотворну власт. Тиме су били створени услови за рецепцију у области уставног права

Најзад, најмлађе доба могло би се назвати модерним временом. Општи процес рецепције настављао се у законодавној делатности при доношењу посебних закона, као и у новелама законика, али и у правосудју и правној науци. У области уставнога права, ово је било управо одсудно доба рецепције страних установа, будући да је Србија тад била субјекат уставотворне власти.

Процес рецепције и европеизација установа уставнога права не разликују се у суштини од рецепције у другим правним гранама, иако на први поглед може изгледати да је уставно право у томе понешто у доцњи. Србија се, сваки пут кад би самостално вршила уставотворну власт, обраћала страним узорима.

Нововековна повест српскога права уткана је тако у ткиво европске правне повести преко своја два најважнија друштвена тока: рецепције страних установа и кодификације. У погледу развитка права ми смо се потпуно прилагодили духовној клими прошлога века. Примали смо стране узоре, прилагођавали их сопственим потребама и у складу с овим развијали. Тако смо се, на пример, у модерноме добу наше нововековне правне повести, уколико је уставно право у питању, колебали између немачкога и енглеског обрасца уставне монархије...

Примање туђег расада довело је у правној науци до појачаног занимања за страну и упоредно право, те и до развитка компаративних студија. На томе пољу смо, о смени векова имали, без претеривања можемо рећи, неколико европских имена...

Чему нас учи наша правна повест? Какве поуке можемо добити од ње? Нисмо ли је, бар донекле, неоправдано заборавили и запоставили? Заборав, сасвим извесно, води грешкама које се умножавају и понављају. Онај ко не зна да је Америка откривена, мораће поново да се укрцава на Колумбове лађе...

Онако како смо се у прошлости веку једноставно, а систематично и смело обраћали упоредноме праву, наставили смо то да чинимо и у овоме. Данас с извесним поносом можемо рећи да је Југославија прва међу социјалистичким земљама после рата основала Институт за упоредно право. До тога је дошло у педесетим годинама, кад је, подсетимо се, стаљинистичка наука порицала саму могућност упоредног права и тврдила, Сабоовом речју, да је поређење социјалистичкога права с другима немогуће зато што „... социјалистичко право представља тип права које не познаје било какву експлоатацију и истовремено означава најразвијенији тип права и последњи у историји”. (Нав. према: L. J. Constantinesco, *Traité de droit comparé*, II Paris, 1974. стр. 112, нап. 106).

Тад смо одолели стаљинизму, али нас је доцније преплавно забављало. Полако је, током времена, створена једна духовна ситуација у којој је широка јавност почињала да верује како наше законодавство и посебно његов темељ, Устав од 1974. године, представљају сâм достигнути друштвени идеал. Критичко упоредно право било је прогнано из наших расправа те смо доживели пад у један, опростићете ми на изразу, стаљинистички сан. У овоме су похвала наших установа и њихово свеколико уздизање били једина преостала могућност...

Ми се данас будимо да бисмо поново почели да се сећамо, да бисмо коначно схватили како су нам корени одавно у Европи, где су их поставили наши преци. Будимо се најзад и зато да бисмо слободно и стручно расправљали о нашим установама, о свим правничким питањима, па и о ономе уставном, које нам се у овим данима указује као питање свих питања.